

УДК 81'282.2:81'373

DOI: 10.31471/2304-7402-2025-21(77)-49-58

**ФЕМІНІТИВИ УКРАЇНСЬКОГО Й ІНШОМОВНОГО
ПОХОДЖЕННЯ В «МАТЕРІАЛАХ ДО СЛОВНИКА ПИСЕМНОЇ
ТА КНИЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XV–XVIII СТОЛІТТЯ»
ЄВГЕНА ТИМЧЕНКА**

Марія Брус

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: mariia.brus@pnu.edu.ua*

У статті розкрито проблему систематизації і класифікації фемінітивів із урахуванням їхнього походження, яке стало розрізнятися відчутно зі середньоукраїнського періоду внаслідок впливу різних європейських мов, та розмежування їх за такими ознаками в «Історичному словнику фемінітивів української мови». Джерельною базою упорядкування загальних назв жінок мають стати і лексикографічні праці Є. Тимченка, які відобразили різну за походженням історичну лексику.

Двотомне видання «Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. Євгена Тимченка» стало взірцем лексикографування історичної лексики і цінною базою фіксації та дослідження найменувань жінок, характерних для середньоукраїнської доби. Фемінітиви, зафіксовані в цьому словнику, схарактеризовано з погляду їхнього походження як питомі й запозичені назви, проаналізовано на лексико-семантичному, структурно-словотвірному і функційно-стилістичному рівнях. Зазначено, що фемінітиви – це лексика різного походження, характерна переважно для офіційно-ділових пам'яток, що частково збереглася або відійшла до пасивного словника української мови.

***Ключові слова:** фемінітиви, походження слів, лексикографування, середньоукраїнський період.*

Постановка проблеми. Для комплексного вивчення фемінітивів української мови і повновимірного представлення фемінітивної підсистеми української мови необхідна систематизація, кодифікація, упорядкування таких слів, зведення їх до єдиного лексикографічного складу, і не тільки фемінітивів сучасної української літературної мови, а всіх загальних іменників зі значенням особи жіночої статі, відомих у синхронії та діяхронії української мови. А фіксація і закріплення у тлумачних словниках таких найменувань є досить складною і клопіткою справою, але водночас важливою і необхідною, оскільки полегшить дослідження іс-

торії фемінітивів української мови. У теперішній час наукові задуми спрямовані на лексикографування саме такої категорії слів, виявлених у працях Є. Тимченка як дослідника історії української мови, творця історичних словників і картотеки історичної лексики української мови.

Виклад основного матеріалу. Питання зібрання й упорядкування фемінітивів української мови, зафіксованих на всіх історичних етапах, сьогодні обросло такою актуальністю, що потребує зведення їх і творення повного «Історичного словника фемінітивів української мови». У такому випадку основним джерелом фіксації і систематизації фемінітивів є пам'ятки української писемності. Однак лексикографування фемінітивів великою мірою уможливорюють і полегшують історичні словники української мови, серед яких вагоме місце займають праці Євгена Тимченка. З історії українського мовознавства він відомий як різнобічний учений, але найбільшими стали його заслуги як лексикографа, який підготував обширні наукові словники, що склали найбільшу наукову спадщину професора і неоціненне багатство для вивчення історії української мови [Дзензелівський, 2007, с. 709–710]. Тому Євгена Тимченка вважають істориком української мови і зокрема визначним українським лексикографом. До таких праць увійшло і двотомне видання «Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. Євгена Тимченка», опубліковане 2003 р. в Інституті української мови НАН України. До вказаного словника увійшла лексика української мови XV–XVIII ст. і зокрема чимало фемінітивів вказаного часу.

Період XV–XVIII ст. – це досить тривалий етап розвитку української мови, зумовлений різними мовними й позамовними чинниками. В академічній мовознавчій науці він потрактований як *староукраїнський період* [Русанівський, 2007, с. 664–667], однак в кожного історика української мови має іншу інтерпретацію. Так, Ю. Шевельов назвав його середньоукраїнським із трьома етапами: раннім, середнім, пізнім [Шевельов, 2002, с. 54–55]. Історик української мови В. В. Німчук схаактеризував цей період також, як середньоукраїнський, але з двома етапами: раннім і пізнім [Німчук, 2005, с. 448]. Термін *середньоукраїнський період* є найбільш доцільним для інтерпретування розвитку української мови XVI–XVIII ст. (відповідно до мовних змін та історичних процесів – литовської колонізації, польського панування, московського поневолення). Тому для аналізу фемінітивів XV–XVIII ст. і вжито термін *середньоукраїнський період*, що відображає справді середній етап між давньоукраїнською і новою українською літературною мовами.

З часу виникнення й поширення на українському ґрунті різних за походженням фемінітивів період XV–XVIII ст. став найбільш потужним і насиченим, що зумовлено складністю тих історичних процесів, які відбувалися у вказаний проміжок часу та зумовили і становище жінки в суспільстві. Найважливішою ознакою цього періоду щодо соціального

стану жінок стало зрівняння їх з чоловіками в багатьох сферах суспільного життя. За Литовським статутом було узаконено однаковість майнових і спадкових прав жінок та чоловіків різних верств населення. Набувши з чоловіками однакового правового статусу, жінки стали повноправними учасниками громадських, державних, судових та інших суспільних справ і розвинули власну господарську, добродійну й культурно-освітню діяльність [див. Брус, 2006; Брус, 2007].

Варто уваги і те, що в середньоукраїнський період майже для всієї території України характерне було ополячення населення, поширення польської влади й мови, що значно вплинуло і на формування тодішнього лексикону та зумовило виникнення багатьох нових фемінітивів під польським впливом. У середньоукраїнський період природні лексичні взаємозв'язки між сусідніми народами переросли в цілеспрямований вплив польської мови на українську, починаючи від середини XIV ст., коли під владою Польщі й Литви на українській території відбувалося пристосування до мови феодалів-загарбників, поширення польської в адміністративній та інших сферах. Українське населення тоді перебувало безпосередньо в контакті з живою польською мовою, через яку проникали запозичення до української мови. Офіційною мовою королівської канцелярії була латина, але з XV ст. під чеським впливом розвивалася і польська ділова, а українська переймала все найкраще з цих мов [Вінценз, 1991, с. 38; Генсьорський, 1961, с. 15]. У XVI–XVII ст. вплив польської мови на українську більше посилювався, ніж у попередній період, і мав загарбницький характер, зокрема після Люблінської унії (1569 р.) [Вінценз, 1991, с. 38]. Це позначилося і на мовних взаємозв'язках між східними та західними слов'янськими мовами. Все ж чималу роль у діловодстві відігравала й далі руська мова [Русанівський, 1973, с. 8].

Учені зауважували, що в XVI ст. лексикон української мови став моделюватися на зразок польської мови і через польську на зразок латинської, та з'явилося багато лексичних елементів польського походження [Вінценз, 1991, с. 39]. Потік запозичень зріс у XVI ст. і з розширенням функцій меж української літературної мови (розвинулася художня, богослужбова, проповідницька, літописна й ділова література). У категорії назв осіб значну увагу привернуло численне зростання кількості слів на позначення станових, посадових, ремісничих та інших відносин, що стосувалися найбільше чоловіків [Гумецька, 1981, с. 15]. Однак, якщо такі маскулінативи засвідчені на українському ґрунті вже з XIV–XV ст. (*земянинь, подканцлерий, подскарбий, сыновець, хороужи, шляхтич*) [див. СУМ¹⁴⁻¹⁵ I: 398, 578; II: 87, 169, 409, 513, 561]), то співвідносні назви жінок виникли тільки в XVI–XVII ст., що позначали жінку як за відношенням до чоловіка, батька, так і за її соціальним, майном або іншим станом. Отож характерними особливостями фемінітивів XVI–XVII ст.

стало продуктивне творення їх від слів польського походження, напр.: *гарбарка*, *зємя(н)ка*, *каштелянка*, *войтовна*, *бурьми(с)триха*, *маршалкова*, *підкоморина*, *подстолина*, *хоружанка*, *ксенжна*, *судиная* [Брус, 2001, с. 36-57, 76-78, 83-85]. У XVIII–XIX ст. поступово зменшився вплив польської мови на українську, бо на зміну Речі Посполитій прийшла Російська імперія і більшого поширення набувала російська мова, що стала згодом державною в Східній Україні, тоді як у Західній Україні перевагу мала німецька мова із пануванням Австро-Угорської імперії. І зв'язок України із західноєвропейським світом забезпечувала вже не тільки польська мова, а й інші європейські мови [Вінценз, 1991, с. 41].

Під час дослідження фемінітивів, зафіксованих у «Матеріалах до Словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. Євгена Тимченка», звернуто увагу на співвідношення іменників чоловічого та жіночого роду, на походження фемінітивів, на їхні семантичні, словотвірні і функційно-стилістичні ознаки. У вказаному джерелі виявлено близько 125 лексичних одиниць зі значенням особи жіночої статі. У зіставленні з відповідними назвами чоловіків вони становлять тільки десяту частину маскулінативів. Таке співвідношення свідчило про те, назви жінок функціювали переважно в розмовному мовленні, що недостатньо відображалось в писемних пам'ятках, а також про те, що функційність жінок була невеликою тоді. Все ж структура маскулінативів передбачала можливе творення в той час паралельних найменувань зі значенням жіночості. Крім того, багато назв жінок не має зовсім чоловічих відповідників та подано в аналізованому словнику без чоловічих назв. Це непохідні слова (*жона*, *дочка*, *дама*, *лярва*, *невѣста*, *свесть*, *вдова*, *цорка*) і похідні слова, мотивовані назвами жінок (*дѣвчина*, *мамка*, *мачоха*, *невистка*, *панянка*, *удовица*, *ятровка*), дієсловами (*взнаха*, *плачка*, *породѣля*, *прядка*), словосполученнями (*бѣложонка*). Чимало похідних фемінітивів мали в аналізований період чоловічі відповідники, але в словнику подані без них (*воеводзянка*, *королиця*, *лементѣйка*, *майстриня*, *малжонка*, *непріятелка*, *нехлюя*, *паламарка*, *пророкиня*, *родителка*, *султанка*, *ткаха*, *фундаторка* та ін.), а деякі маскулінативи можуть вважатися навіть кодериватами (*вѣщка* – *вѣщокъ*, *ворожка* – *ворожбитъ*).

З погляду походження фемінітиви, наявні в «Матеріалах до Словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. Євгена Тимченка», слід розмежувати на слова спільнослов'янського та іншомовного походження. Спільнослов'янські лексеми – це давні праслов'янські слова, здебільшого непохідні і мотивовані ними слова (*баба*, *дивчина*, *дочка*, *дѣвка*, *жона*, *матка*, *свесть* та ін.), похідні фемінітиви, мотивовані маскулінативами (*братанка*, *господиня*, *дядина*, *молодиця*, *непріятелка*, *перекупка*, *свѣчарка*, *селянка*, *сестреница* та ін.), дієсловами (*взнаха*, *ткаха*, *ворожка*, *породѣля*, *прядка* та ін.). Іншомовні лексеми – це поодинокі непохідні фемінітиви (*лярва*, *гарматка*, *цорка*, *францимеръ* та

ін.) і похідні слова, що мають у своїй структурі іншомовні словотворчі форманти, іншомовні твірні основи або є безпосередніми запозиченнями з інших мов. До похідних з іншомовними словотворчими засобами слід віднести фемінітиви, що мають у своїй структурі суфікси *-иц-а*, *-ниц-а*, *-чиц-а*, *-лиц-а* (*балвохвалниця*, *кгвалтовниця*, *дѣдчиця*, *звадниця*, *небожчиця*, *порожениця*, *участниця*, *челядниця*, *черниця* та ін.). Чимало таких фемінітивів має церковнослов'янське походження (*законниця*, *лихословиця*, *милосниця*, *насиловниця*, *порожениця*, *пущениця*, *чаровниця* та ін.). Похідні з іншомовними твірними основами мотивовані різноманітними за походженням словами: латинськими (*антецесорка*, *фундаторка*), німецькими (*майстриня*, *фарбелниця*, *шинкарка*), польськими (*цесарова*, *судина*, *подскарбина*, *панна*), тюркськими (*султанка*). Низка фемінітивів має позначки щодо їх запозичення з інших мов. Основну кількість таких номінацій становлять слова із вказівкою на їхнє польське походження (*воеводзянка*, *вшетечниця*, *гарматка*, *дѣдичка*, *малжонка*, *научителка*, *небожка*, *нендзниця*, *нерядниця*, *панянка*, *подложниця*, *положниця*, *спросниця*, *цесарова*, *цорка* та ін.). Усе ж одні назви жінок можна дійсно зарахувати до давніх польських запозичень, напр.: *малжонька*, *пани*, *панна* [див. СУМ¹⁴⁻¹⁵I: 572; II: 123], *вшетечниця*, *дѣдичка* [див. СУМ¹⁶⁻¹⁷V: 82; IX: 3], *нендзниця*, *нехлюя*, *окрутниця* [див. ЕСУМ IV: 70, 82, 174]. Однак більшість найменувань, означених як запозичені, слід характеризувати як спільнослов'янські утворення, що мають у своїй основі праслов'янські корені, або ж можуть бути церковнослов'янського походження. До того ж, і в сучасних словниках такі фемінітиви не подані як запозичення, напр.: *млынарка*, *небожка*, *невѣста* [див. СУМ¹⁴⁻¹⁵I: 603; II: 32, 33], *бѣлоголова*, *воеводзянка*, *вѣщка*, *єдиначка*, *млынарка*, *муринка* [див. СУМ¹⁶⁻¹⁷III: 147; 4:161; VI: 171; IX: 60], *служебка*, *служебниця* [див. ЕСУМ V: 309].

Лексичний склад усіх фемінітивів неоднорідний за лексико-семантичними особливостями. У цьому аспекті назви жінок поділяються на кілька груп: назви жінок за родинними стосунками (*братана*, *дочка*, *жона*, *матка*, *невистка*, *пасерба*, *дядина*, *сыновиця*, *ятрівка* та ін.), за соціальним і майновим станом (*антецесорка*, *арендарка*, *воеводзянка*, *дама*, *господиня*, *дѣдичка*, *єдиначка*, *селянка*, *служебка*, *цесаровна* та ін.), за діяльністю і функціями (*дворничка*, *майстриня*, *мамка*, *научителка*, *перепечайка*, *подворниця*, *свѣчарка*, *участниця*, *фарбелниця* та ін.), за поведінкою, вчинками, внутрішніми якостями (*звадниця*, *гамратка*, *мантачка*, *нарекалиця*, *насиловниця*, *нерядниця*, *окрутниця* та ін.), за стосунками і відносинами (*кгвалтовниця*, *жаданка*, *милосниця*, *товаришка* та ін.), за віруванням, релігійністю (*балвахвалниця*, *законниця*, *поганка*, *черниця* та ін.), за віком і статтю загалом (*дивчатко*, *молодиця* та ін.), за фізичним і фізіологічним станом (*небожка*, *порожениця* та ін.). Більшість фемінітивів є однозначними словами, лише деякі подані

як багатозначні, напр.: *орендарка* “орендарка” і “власниця корчми”, *дівка* “дівчина” і “дочка”, *поганка* “язичниця, ідолопоклонниця” і “мерза, негідниця”. У межах встановленої кількості фемінітивів можна простежити окремі синонімічні ряди, напр.: *ворожка*, *вѣщка*, *пророкиня*, *чаровниця*; *бѣлжонка*, *бѣлоголова*, *дама*, *пани*; й антонімічні пари, напр.: *приятелька* – *неприятелка*, *мужатка* – *пущениця*, *королиця* – *служебка*.

За структурою фемінітиви поділяються на непохідні й похідні. Непохідні назви жінок – слова, що втратили зв’язки зі своїми твірними коренями чи основами. Це слова спільнослов’янського походження (*жона*, *дочка*, *баба*, *невѣста*, *свесть*, *удова* та ін.) і поодинокі назви іншомовного походження (*дама*, *лярва*, *пани*, *цорка* тощо). Основну ж частину фемінікону становлять похідні слова, що зберегли виразні мотиваційні зв’язки зі своїми твірними основами та відобразили переважно морфологічну деривацію і зокрема суфіксальний спосіб творення. У своїй структурі мали питомі й іншомовні корені, а також різні словотворчі суфікси *-к-а*, *-иц-а*, *-ниц-а*, *-чиц-а*, *-лиц-а*, *-ин-а*, *-ин-я*, *-янк-а*, *-ѣл-я*, *-ичк-а*, *-евн-а*, *-овн-а*, *-ах-а*, *-ох-а*, *-ух-а*, *-юх-а*, *-н-а*, *-а(я)*. Найбільшою кількістю представлені фемінітиви із суфіксом *-к-а* (*арендарка*, *жаданка*, *закупка*, *коханка*, *малжонка*, *мантачка*, *муринка*, *научителка*, *свѣчарка*, *селянка*, *султанка*, *фундаторка*, *чужоземка* та ін.). Чимало виявлено фемінітивів на *-ниц-а* та небагато на *-иц-а*, *-лиц-а*, *-чиц-а* (*вшетечниця*, *кзвалтовниця*, *нарекалиця*, *небожчиця*, *подворниця*, *участниця*, *фарбелниця*, *челядниця* та ін.). Поодинокими є фемінітиви із суфіксами *-ин-я*, *-ин-а*, *-янк-а*, *-ѣл-я*, *-ичк-а*, *-евн-а*, *-овн-а*, *-ов-а*, *-ах-а*, *-ох-а*, *-ух-а*, *-юх-а*, *-н-а*, *-а(я)* (*господариня*, *дядина*, *мачоха*, *панна*, *панянка*, *пророкиня*, *свекруха*, *ткаха*, *цесарова*, *цесаровна* та ін.). Окрім суфіксальних, зафіксовано і кілька складних слів (*бѣлоголова*, *пани-матка*).

Функційно-стилістичні ознаки фемінітивів значною мірою зумовлені позамовними чинниками. З одного боку, вони відобразили особливості середньоукраїнської доби, то використовувалися переважно в ділових пам’ятках, а з іншого боку, мали далі різну історію на українському ґрунті. Невелика кількість слів зберігалася і функціювала в різних стилях української мови (*мати*, *дочка*, *невистка*, *небожчиця*, *селянка*, *товаришка*, *черниця*, *чужоземка* та ін.). Окремі з таких слів зазнали зміни семантики (*баба*, *дворничка*, *коханка*, *писарка*, *майстриня* тощо). Значно більше слів увійшло до пасивного лексикону, що поділяються на історизми (*антецесорка*, *воеводзянка*, *подскарбина*), архаїзми (*балвохвалниця*, *вшетечниця*, *законниця*, *малжонка*, *облюбениця* та ін.), діалектизми (*братанка*, *дядина*, *ятровка*, *сыновица*), вульгаризми (*лярва*, *курва*), розмовну лексику (*взнаха*, *жона*, *закупка*, *мантачка*, *нендзниця*, *нехлюя*, *перекупка*, *челядниця*). Однак майже всі фемінітиви мали більш чи менш відчутний розмовний відтінок та ще тривалий час конкурували з відпо-

відними назвами чоловіків майже у всіх сферах суспільного життя для позначення осіб жіночої статі.

Висновок. Проведене дослідження фемінітивів дало змогу підсумувати, що вивчення історії українського фемінікону, комплексний аналіз фемінітивної підсистеми української мови передбачає насамперед лексикографування відповідних іменників, зведення їх до цілісного історичного словника фемінітивів української мови. Цінною базою для творення такого словника є історичні лексикографічні праці, до яких належать і «Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. Євгена Тимченка». Вони вмістили і чимало фемінітивів, що можуть бути використані під час укладання історичного словника фемінітивів української мови. Фемінітивна лексика відобразила мовні й позамовні явища XV–XVIII ст., чималу кількість давніх і нових слів українського й іншомовного походження.

Фемінітиви в «Матеріалах до Словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. Євгена Тимченка» – це невелика кількість іменників зі значенням особи жіночої статі, що становлять орієнтовно десяту частину маскулінативів, поданих у вказаному словнику. Це переважно відповідники до чоловічих імен, але й виявлено фемінітиви без паралельних маскулінативів. За походженням фемінітиви поділяються на спільнослов'янські та іншомовні. До спільнослов'янських належать давні слов'янські непохідні слова (*баба, дочка, жона*) і похідні, мотивовані назвами жінок (*дѣвка, мамка, тетюха*), маскулінативами (*братана, господиня, дядина, молодиця*), дієсловами (*ткаха, прядка, ворожка*). А до іншомовних – поодинокі непохідні слова (*дама, лярва, цорка*) та похідні слова з іншомовними формантами (*милосница, доулиця, правиця*), з іншомовними твірними основами (*антецесорка, майстриня, судина*) або безпосередні запозичення (*малжонка, едабниця, гарматка, нендзниця*). На лексико-семантичному рівні – це різні за значенням слова (назви жінок за родинними стосунками, за соціальним і майновим станом, за діяльністю і функціями, за поведінкою, вчинками, якостями, за стосунками і відносинами, за віруванням, релігійністю, за віком і статтю та ін. На структурному рівні вони поділяються на непохідні й похідні слова. Непохідними або простими за структурою є фемінітиви переважно спільнослов'янського походження (*мати, дочка, невѣста, свесть, удова*). Похідні становлять основну частину фемінітивів і представляють в основному суфіксальний спосіб творення, у межах якого найбільш продуктивними є деривати на *-к-а, -иц-а, -ниц-а*, а поодинокими – слова на *-чиц-я, -лиц-я, -ин-я, -ин-а* (фн-а), *-янк-а, -ѣл-я, -ичк-а, -евн-а, -овн-а, -ов-а, -ах-а, -ох-а, -ух-а, -юх-а, -н-а, -а(я)*. З функційно-стилістичного боку фемінітиви мали місце переважно в ділових пам'ятках XV–XVIII ст. і збереглися в активному вжитку (*дочка, господиня, свекруха, товаришка*) або в пасивному лексиконі як історизми (*воеводзянка, судина*), архаїзми (*вше-*

чниця, законниця), діалектизми (дядина, ятровка), вульгаризми (лярва, подложниця), розмовні слова (лементїйка, перекупка).

Список джерел

ЕСУМ Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.

СУМ¹⁴⁻¹⁵ Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: у 2 т. / ред. кол.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька (голова), І. М. Керницький. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 1; 1978. Т. 2.

СУМ¹⁶⁻¹⁷ Словнику країнської мови XVI – першої половини XVII ст. / ред. кол.: Д. Гринчишин (відп. ред.), У. Єдлінська, Л. Полюга та ін.; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1994–2022. Вип. 1–18.

Тимч.¹⁵⁻¹⁸ Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст.: у 2 кн. / підгот. до видання В. В. Німчук та Г. І. Лиса; відп. ред. В. В. Німчук. Київ – Нью-Йорк: Преса України, 2002. Кн. 1; 2003. Кн. 2.

Список літератури

1. Брус М. П. Загальні жіночі особові номінації в українській мові XVI–XVII століть: словотвір і семантика: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2001. 20 с.
2. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові XI–XV ст. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2006. С. 28–34.
3. Брус М. П. Фемінітиви як відображення історії українського жіноцтва XVI–XVII століть. *Українська історична та діалектна лексика*: збірник наукових праць. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2007. Вип. 5. С. 144–155.
4. Брус М. П. Фемінітиви у «Матеріалах до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.» Євгена Тимченка. *Писемні пам'ятки: текст і контекст* / від. ред. Г. Дидик-Меуш. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. С. 132–139.
5. Вінценз А. До проблеми українсько-польських контактів. *Мовознавство*. 1991. № 5. С. 37–41.
6. Генсьорський А. І. Південноруські і польські лексичні взаємозв'язки в XIII ст. *Дослідження і матеріали з української мови* / редкол.: І. П. Крип'якевич (відп. ред.), Л. Л. Гумецька, У. Я. Єдлінська та ін. Київ: Видавництво АН УРСР, 1961. Т. IV. С. 15–25.
7. Гумецька Л. Л. З історичної лексикології української мови. *Мовознавство*. 1981. № 1. С. 38–44.

8. Дзендзелівський Й. О. Тимченко Євген Костянтинович. *Українська мова: енциклопедія* / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Видання третє. Київ: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2007. С. 709–710.
9. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Ч. І. / упоряд. В. Грещук. Івано-Франківськ – Львів: Місто НВ, 2007. 402 с.
10. Ковалик І. І. Питання слов'янського іменникового словотвору. Львів: Видавництво Львівського університету, 1958. 153 с.
11. Ковалик І. І. Словотворчий розряд суфіксальних загальних назв живих істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами. *Питання українського мовознавства*. Львів: Видавництво Львівського університету, 1962. Кн. 5. С. 3–34.
12. Німчук В. В. Походження української мови. *Етнічна та етнокультурна історія України: у 3 т.* / ред. О. Б. Діденко, Є. І. Мазніченко, К. В. Харченко; відп. ред. Г. А. Скрипник. Київ: Наукова думка, 2005. Т. 1. Кн. 2. С. 351–468.
13. Пузиренко Я. В. Агентивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2005. 21 с.
14. Русанівський В. М. Слов'янські міжмовні зв'язки і формування функціональних стилів української літературної мови XVI–XVII ст.: доповідь на VII Міжнарод. з'їзді славістів. Київ: Наукова думка, 1973. 28 с.
15. Русанівський В. М. Староукраїнська літературна мова. *Українська мова: енциклопедія* / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Видання третє. Київ: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2007. С. 664–667.
16. Семенюк С. П. Формування словотвірної системи іменників з модифікаційним значенням жіночої статі в новій українській мові: дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя., 2000. 209 с.
17. Тимченко Є. Слов'янська одність і становище української мови в слов'янській родині. *Історія української мови: хрестоматія* / упоряд.: С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко. Київ: Либідь, 1996. С. 38–47.
18. Федурко М. Ю. Словотвірна морфонологія українських фемінативів у лінгвокультурологічному аспекті. *Відображення історії та культури народу в словотворенні: доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення* / упорядк. та наук. редак. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. С. 433–442.
19. Фекета І. І. Жіночі особові назви в українській мові (творення і вживання): дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 1968. 369 с.

20. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / переклад з англ. С. Вакуленка, А. Даниленка; ред. Л. Ушкалов. Харків: Акта, 2002. 1056 с.

**OF UKRAINIAN AND OTHER LANGUAGE ORIGIN
IN 'MATERIALS FOR THE DICTIONARY OF THE WRITTEN
AND BOOKLY UKRAINIAN LANGUAGE
OF THE XV-XVIII CENTURIES' E. TYMCHENKO**

Mariia Brus

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk, 76000;
e-mail: mariia.brus@pnu.edu.ua

The article reveals the problem of systematisation and classification of femininities, taking into account their origin, which began to differ significantly from the Middle Ukrainian period due to the influence of various European languages, and their delimitation by such features in the 'Historical Dictionary of Femininities of the Ukrainian Language'. The lexicographical works of E. Tymchenko, which reflected historical vocabulary of different origins, should also serve as a source for compiling common names for women.

The two-volume edition of Materials for the Dictionary of the Written and Book Ukrainian Language of the XV - XVIII centuries by Yevhen Tymchenko became a model of lexicography of historical vocabulary and a valuable base for recording and researching names of women typical of the Middle Ukrainian period. The femininities recorded in this dictionary are characterised in terms of their origin as proper and borrowed names, analysed at the lexical and semantic, structural and word-formation, and functional and stylistic levels. It is noted that femininities are vocabulary of various origins (Ukrainian and foreign), characteristic mainly of official business documents, which gradually moved to the passive vocabulary of the Ukrainian language as historical, archaic, colloquial or dialectal.

Key words: *femininities, word origins, lexicography, Middle Ukrainian period.*